

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Дияна Георгиева

на дисертационен труд

за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“

в област на висше образование 1. Педагогически науки

професионално направление 1.2. Педагогика

докторска програма *Специална педагогика*

Автор: Жана Тодорова Георгиева

Тема: „Мултисензорен подход за развитие на комуникативна компетентност при деца с алалия“

Научен ръководител: доц. д-р Генчо Василев Вълчев

1. Административни акценти по конкурса

Със заповед № 3060 от 12.07.2024 г. на Ректора на Тракийски университет съм включена в научното жури на **Жана Тодорова Георгиева** по процедурата за защита на дисертационен труд за получаване на образователната и научна степен „Доктор“. **Жана Георгиева** е докторант на задочна форма на обучение по професионално направление 1.2. Педагогика (*Специална педагогика*) в Педагогически факултет. Представеният от докторанта комплект материали на електронен носител включва изискуемите документи според специфичните изисквания на Тракийски университет.

2. Биографично представяне на докторанта

Образователният профил на докторанта включва диплома от бакалавърска програма: *Предучилищна и начална училищна педагогика* (2010) и две магистърски програми: *Предучилищна и начална училищна педагогика* (2012) и *Специална педагогика, Логопедия* (2019). В допълнение, докторантът притежава сертифицирани документи от специализациите: *Учител по английски език* (2010)

и *Развиване на комуникативните умения* (2020), както и от три последователно защитени професионално-квалификационни степени: ПЕТА, ЧЕТВЪРТА, ТРЕТА.

Професионалната кариера на докторант Георгиева започва като учител в структурите на предучилищното образование, отначало на длъжността „младши учител“, за да достигне до ръководна позиция, свързана с планирането и организацията на учебно-възпитателния процес.

Докторантът владее английски език – ниво В2. За краткия период 2021-2023 г. Жана Георгиева е взела участие в различни обучения, семинари и конференции, чиято тематика гравитира около проблемите на деца със специални образователни потребности и техните родители.

3. Актуалност на разглежданата проблематика

Предвид социалната значимост на интерпретираната проблематика, свързана със структурирането на учебно пространство, чийто дизайн е в съзвучие със специфичните комуникативни, когнитивни и емоционални потребности на деца с алалия от предучилищна възраст, темата на дисертационния труд е с висока степен на актуалност и практическа приложимост. Развитието на комуникативна готовност при децата от предучилищните образователни заведения е сложен интердисциплинарен въпрос, попадащ в предметното поле на поредица от психологически и педагогически изследвания, изучаващи комуникативната култура, комуникативните способности, и готовността за бъдещо училищно функциониране на представителите на тази възрастова популация. Сред българските научни постижения обаче все още липсват анализи, лансиращи мултисензорната парадигма, предполагаща уникален подход към сензорната обработка на информацията, регулирането на емоциите, развитието на комуникативните и когнитивните умения на деца с първична езикова патология.

4. Структура и съдържание на дисертационния труд

Представеният за рецензия дисертационен труд е с обем от 389 страници (далеч над изискуемия брой), разпределени в увод, три глави, заключение, библиография (151 заглавия: всички на кирилица), приложения (40 на брой) и приносни елементи. Изображенията, подкрепящи представянето и

интерпретацията на резултатите, са под формата на таблици – 86 и графики – 141. Общият брой от 227 визуални елементи е препратка към уменията на докторанта за ранжиране на данните с цел добър количествен анализ.

Уводът на дисертацията съдържа аргументите, които са мотивирали предприемането, организацията и провеждането на експерименталното проучване, сред които недостатъчното присъствие на систематизирани наблюдения и анализи по проблема заема водеща позиция.

Първа глава представлява разгърнат анализ на споделяни от български и руски автори концепции и становища, които формират солидна теоретична база за актуалното изследване. Разделена е на три секции. В първата секция са предложени обяснения на термина *сензорна интеграция*; теориите за същността ѝ като процес; нейните структурни субординационни нива. В паралел е изяснен въпросът за сензорно-интегративната дисфункция в двете ѝ основни дименсии: хипер- и хипосензитивност; степените на нарушена интеграция на информацията, постъпваща по различни сетивни канали; широкия обхват от клинични признаци, които ориентират за наличието на описваното нарушение. Специално място е отредено на мултисензорния подход, поради сигнификантната му роля в укрепването на невронните пътища в мозъчните хемисфери за автоматизирано извличане на информация. Във втората секция са преразгледани дефинитивните, структурните и съдържателните аспекти на понятията *комуникация*, *език*, *реч*, *говор*, *комуникация*. Проследено е тяхното развитие в онтогенетичен план. На анализ са подложени особеностите в когнитивното и комуникативното развитие на децата от предучилищна възраст (3-7 години). Третата секция съдържа детайлна информация за комуникативното нарушение *алалия*. Разглеждането на неговата феноменология е съчетано с обсъждане на своеобразното развитие на сензорика, комуникация и когниция.

Втора глава презентира дизайна на изследването. Коректни формулировки имат *целта*, *задачите*, *обектът* и *предметът* на изследването. Издигнатата *хипотеза* очаква потвърждение. *Формираната извадка* включва 52 елемента – деца от предучилищна възраст (5-7 години), диагностицирани с алалия. От тях 24 посещават трета група на детската градина, а 28 – четвърта група. Всички деца ползват образователните услуги на “Регионален център за подкрепа на процеса на приобщаващото образование”, гр. Стара Загора и „Център за обществена

подкрепа“, гр. Казанлък. *Водещите методи*, подбрани за целите на изследването, са: констатиращ, обучаващ и контролен експеримент. Използван е богат *инструментарium*, който включва: проби за изследване на видовете гнозис и праксис; проби за езиково кодиране и декодиране на ниво дума, изречение, текст; адаптиран вариант на методика на А. В. Чулкова (2008) за установяване на равнището на развитие на диалогична компетентност; тестове и проби за изследване на когнитивните процеси. Конкретизираните критерии и показатели са в пълно съответствие с големия брой зависими променливи. По данни на докторанта *статистическите процедури* са извършени чрез прилагане на възможностите на програмен продукт SPSS 26.

Трета глава, която е с най-голям обем, е посветена на изчерпателен количествен анализ на резултатите, получени в хода на изследването. Те са обособени в няколко блока, присъстващи в констатиращия и контролния експеримент. Първият блок съдържа данни за степента на развитие на зрителния гнозис: предметен и симултанен; слуховия гнозис: неречев и речев; пръстов гнозис; аутопогнозис; пространствен гнозис. Вторият блок включва резултати за развитието на праксисната функция: мануален праксис; орален праксис; контруктивен праксис; артикулационен праксис. В третия блок се обсъждат постиженията на децата в областта на езиковото кодиране и декодиране на трите лингвистични равнища – дума, изречение, текст. В четвърти блок са протоколирани данни от равнището на развитие на диалогичната компетентност по направленията: речеви етикет; търсене на информация; съставяне на диалогични единства. В последния изследователски блок се откриват данните, отразяващи състоянието на когнитивните процеси: възприятие, внимание, памет, мислене. Постиганията на децата са диференцирани по пол и възраст.

В трета глава докторантът привлича вниманието на читателя с подробно описание на програмата за комуникативна терапия и стимулиране на сензорното, двигателното и когнитивното развитие на децата с алалия, базирана върху ресурсите на мултисензорния подход. Формулирани са задачите, коментирани са принципите за реализация на програмата, представени са съдържателните аспекти, предложен е график за провеждане на индивидуалните и груповите сесии – общо 29 на брой.

Направен е съпоставителен анализ на резултатите от констатиращия и контролния експеримент, при който ясно проличава ефектът на приложения подход върху подобряването на комуникативните умения на децата с алалия. Регистрираната положителна динамика позволява потвърждаване на формулираната хипотеза.

Визуалната представа за връзките между данните, предназначени за количествена обработка, е осигурена чрез най-рационалните форми за представяне на резултатите от проведеното изследване – прецизно оформени таблици и графики.

Положителните констатации от изследването водят до заключението, че при децата с алалия мултисензорната подкрепа допринася за постигане на по-високо ниво на комуникативно и когнитивно развитие.

5. Научнотеоретични и практико-приложни приноси

Дисертационният труд има своите безспорни приноси в теоретичен и приложен аспект, на които докторантът би могъл да придаде по-голяма конкретика.

6. Автореферат

Авторефератът представя в умален модел формалната и съдържателната страна на дисертационния труд. Докторантът е съблюдавал последователността на изложението и е презентирал в синтезиран вариант компонентите, оформящи неговата композиция.

7. Публикации по темата на дисертацията

Докторант Георгиева е представила 4 научни материала, издадени в няколко български списания, в периода 2023-2024 г. Публикуваните текстове, от които 3 – със самостоятелното участие на техния автор, са на български език.

8. Лични впечатления

Моето лично впечатление относно осведомеността и информираността на докторанта е, че той отлично познава проблематиката, разработена от съвременни и класически автори. Използва умело съществуващите научни

постижения като трамплин за концептуализация на свое изследване, на което придава собствен облик.

9. Бележки и препоръки

Предвид статута на дисертацията като научен продукт с изявени приложни параметри и очаквани ефекти в съвременната образователна практика, препоръчвам популяризация на емпиричния материал извън рамките на българските периодични издания, както и неговото представяне в монографичен труд. Препоръчвам също използване на научни образци от автори – представители на други езикови школи.

10. Заключение

Дисертационният труд на докторант **Жана Георгиева** предлага значими за теорията и практиката факти, които оценявам като сериозен принос в педагогически контекст. Тяхното изложение е в съответствие с нормативните документи – Закон за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за прилагане на ЗРАСРБ.

Предвид изследователските намерения на докторанта, получили успешна реализация в стойностно и изключително трудоемко научно-приложно изследване, с убеденост давам своя положителен вот и предлагам на уважаемото научното жури да **присъди образователната и научна степен „Доктор“** на **Жана Тодорова Георгиева** в област на висше образование 1. Педагогически науки, Професионално направление 1.2. Педагогика, Докторска програма *Специална педагогика*.

30.08.2024 г.

Изготвил становището:

/доц. д-р Дияна Георгиева/

REVIEW

by **assoc. prof. Diyana Georgieva, PhD**

of a dissertation for the award of an educational and scientific degree "Doctor"

in the field of higher education 1. Pedagogical sciences

professional direction 1.2. *Pedagogy*

doctoral program *Special pedagogy*

Author: Zhana Todorova Georgieva

Topic: "Multisensory approach for development of communicative competence in children with speech delay"

Research supervisor: Assoc. prof. Gencho Vasilev Valchev, PhD

1. Administrative highlights of the competition

By order No. 3060 /12.07.2024 r of the Rector of Trakia university I am included in the scientific jury of **Zhana Todorova Georgieva** in the procedure for the defense of a dissertation work to obtain the educational and scientific degree "Doctor". **Zhana Georgieva** is a part-time doctoral student in professional field 1.2. *Pedagogy (Special Pedagogy)* in Faculty of Education.

2. Biographical presentation of the doctoral student

The doctoral student's educational profile includes a diploma from a bachelor's program: *Preschool and Elementary School Pedagogy* (2010) and two Master's programs: *Preschool and Elementary School Pedagogy* (2012) and *Special Pedagogy, Speech Therapy* (2019). In addition, the doctoral student has certified documents from the specializations: English Language Teacher (2010) and *Development of Communicative Skills* (2020), as well as from three successively defended professional qualification degrees: FIFTH, FOURTH, THIRD.

Doctoral student Georgieva's professional career began as a teacher in the structures of preschool education, initially in the position of "junior teacher", to reach a leadership position related to the planning and organization of the educational process.

The doctoral student is fluent in English – level B2. For the short period 2021-2023, Zhana Georgieva has taken part in various trainings, seminars and conferences, the subject of which gravitates around the problems of children with special educational needs and their parents.

3. Relevance of the issue under consideration

Given the social significance of the interpreted issues related to the structuring of a learning space, the design of which is in harmony with the specific communicative, cognitive and emotional needs of children with speech delay from preschool age, the topic of the dissertation is of high relevance and practical applicability. The development of communicative readiness in children from preschool educational institutions is a complex interdisciplinary issue falling within the subject field of a series of psychological and pedagogical research studying the communicative culture, communicative abilities, and readiness for future school functioning of the representatives of this age population. Among the Bulgarian scientific achievements, however, there is still a lack of analyzes launching the multisensory paradigm, suggesting a unique approach to the sensory processing of information, the regulation of emotions, the development of communicative and cognitive skills of children with primary language pathology.

4. Structure and content of the dissertation work

The dissertation submitted for review has a volume of 389 pages (far more than the required number), divided into an introduction, three chapters, a conclusion, a bibliography (151 titles: all in Cyrillic), appendices (40) and contributing elements. Images supporting the presentation and interpretation of results are in the form of tables – 86 and graphs – 141. The total number of 227 visuals is a reference to the PhD student's skill in ranking data for good quantitative analysis.

The introduction The introduction of the dissertation contains the arguments that motivated the undertaking, organization and conduct of the experimental study, among which the insufficient presence of systematized observations and analyzes of the problem occupies a leading position.

The first chapter represents a detailed analysis of concepts and opinions shared by Bulgarian and Russian authors, which form a solid theoretical base for the current study. It is divided into three sections. In the first section, explanations of the term

sensory integration; theories about its essence as a process; its structural subordination levels are offered. In parallel, the issues of sensory-integrative dysfunction in its two main dimensions: hyper- and hyposensitivity; the degrees of impaired integration of information coming through different sensory channels; the wide range of clinical marks that point to the presence of the described disorder are clarified. A special place is given to the multisensory approach, due to its significant role in strengthening neural pathways in the cerebral hemispheres for automated information retrieval. In the second section, the definitive, structural and substantive aspects of the concepts of communication, language, speech, speech, communication are reviewed. Their ontogenetic development was followed. The peculiarities of the cognitive and communicative development of children of preschool age (3-7 years) are subjected to analysis. The third section contains detailed information about the communicative disorder speech delay. An examination of its phenomenology is combined with a discussion of the peculiar development of sensorics, communication and cognition.

The second chapter presents the research design. Correct formulations have the *purpose, tasks, object and subject* of the research. *The raised hypothesis* awaits confirmation. *The formed sample* includes 52 items – children of preschool age (5-7 years), diagnosed with speech delay. 24 of them attend the third group of the kindergarten, and 28 – the fourth group. All children use the educational services of the "Regional Center for Support of the Inclusive Education Process", Stara Zagora and the "Center for Community Support", Kazanlak. *The leading methods* selected for the purposes of the study are: finding, training and control experiment. A rich *toolkit* was used, which includes: probes for the study of the types of gnosis and praxis; linguistic coding and decoding probes at word, sentence, text level; an adapted version of A. V. Chulkova's methodology (2008) for establishing the level of development of dialogic competence; tests and probes for the study of cognitive processes. *The specified criteria and indicators* are fully consistent with the large number of dependent variables. According to the doctoral student, *the statistical procedures* were performed by applying the capabilities of the SPSS 26 software product.

The third chapter, that is the largest in volume, is devoted to a comprehensive quantitative analysis of the results obtained during the research. They are separated into several blocks present in the ascertainment and control experiment. The first block

contains data on the degree of development of visual gnosis: objective and simultaneous; auditory gnosis: non-verbal and verbal; finger gnosis; autotopognosis; spatial gnosis. The second block includes results for the development of the praxis function: manual praxis; oral practice; constructive praxis; articulatory praxis. In the third block, children's achievements in the field of linguistic coding and decoding on the three linguistic levels: word, sentence, text – are discussed. In the fourth block, data from the level of the dialogical competence are recorded in the areas: speech etiquette; information search; composing dialogic units. In the last research block, the data reflecting the state of cognitive processes are found: perception, attention, memory, thinking. Children's achievements are differentiated by gender and age.

In the third chapter, the doctoral student draws the reader's attention with a detailed description of the program for communicative therapy and stimulation of the sensory, motor and cognitive development of children with speech delay, based on the resources of the multisensory approach. The tasks were formulated, the principles for the implementation of the program were commented on, the substantive aspects were presented, a schedule was proposed for conducting the individual and group sessions – a total of 29 in number.

A comparative analysis of the results of the finding and the control experiment was made, in which the effect of the applied approach on the improvement of the communication skills of children with speech delay is clearly visible. The registered positive dynamics allow confirmation of the formulated hypothesis.

The visual representation of the relationships between the data intended for quantitative processing is provided by the most rational forms of presentation of the results of the conducted research – precisely designed tables and graphs.

The positive findings of the study lead to the conclusion that in children with speech delay, multisensory support contributes to achieving a higher level of communicative and cognitive development.

5. Scientific-theoretical and practical-applied contributions

The dissertation has its indisputable contributions in a theoretical and applied aspect, to which, in my opinion, the doctoral student could give greater concreteness.

6. Abstract

The abstract presents the formal and content side of the dissertation in a reduced model. The doctoral student observed the sequence of the expose and presented in a synthesized version the components forming its composition.

7. Publications on the topic of the dissertation

Doctoral student Georgieva has presented 4 scientific materials, published in several Bulgarian journals, in the period 2023-2024. The published texts, of which 3 – with the independent participation of their author, are in Bulgarian.

8. Personal impressions

My personal impression regarding the knowledge and awareness of the PhD student is that she is well versed in the issues developed by contemporary and classical authors. Skillfully uses existing scientific achievements as a springboard for conceptualizing her research, which she gives own appearance.

9. Notes and Recommendations

Given the status of the dissertation as a scientific product with prominent applied parameters and expected effects in contemporary educational practice, I recommend popularization of the empirical material outside the framework of Bulgarian periodicals, as well as its presentation in monograph. I also recommend using scientific samples from authors – representatives of other language schools.

10. Conclusion

The dissertation work of PhD student Zhana Georgieva offers facts significant for theory and practice, which I value as a substantial contribution in a pedagogical context. Their presentation is in accordance with the normative documents – the Law on the Development of the Academic Staff in the Republic of Bulgaria (LDASRB) and the Regulations for the Implementation of LDASRB.

Given the research intentions of the doctoral student, which were successfully realized in a valuable and extremely labor-intensive scientific and applied research, I confidently give my positive vote and propose to the respected scientific jury **to award the educational and scientific degree "Doctor" to Zhana Todorova Georgieva** in the

field of higher education 1. Pedagogical Sciences, Professional direction 1.2. Pedagogy,
Doctoral program *Special pedagogy*.

30.08.2024

Prepared the opinion:

/Assoc. prof. Diyana Georgieva, PhD/